

Datarea ei, precizată în săpăturile de la Corint¹, este confirmată în ultima vreme și de cercetările din cariera de la Basarabi (r. Medgidia). Pentru o datare în sec. X a așezării feudale de peste ruinele de la Abritus pledează și crucea — encolpion (p. 16, fig. 16 d) de bronz dar și scheletele creștine care aparțin, după toate probabilitățile, așezării feudale-timpurii cercetate de Sonia Gheorghieva.

Ajungând la capătul recenziei noastre, se cuvine a sublinia presupunerea Soniei Gheorghieva precum că stratul feudal timpuriu de la Abritus atestă o viațuire de o durată nu prea lungă. În mod obișnuit în aceste vremuri o viațuire mai îndelungată în timp se materializează printr-un strat de depuneri cu mai multe niveluri și, în orice caz, mai gros decât stratul de la Abritus.

Importanța articolului Soniei Gheorghieva constă nu atât în interpretarea diferitelor observații stratigrafice, cât în prezentarea materialelor arheologice de la Abritus și în enunțarea unor importante probleme privind geneza ceramicii feudale timpurii de la Dunărea de Jos.

Părerea că ceramica cenușie cu linii lustruite se dezvoltă din fondul mai vechi, fapt sugerat de existența în nivelurile romano-bizantine de la Abritus a unei asemenea specii ceramice, ni se pare just formulată și ca atare demnă de a fi luată în seamă; și aceasta cu atât mai mult cu cât în ultimul timp o asemenea specie a început să apară frecvent

în nivelurile romano-bizantine de la Dunărea de Jos.

Anacronismul dintre data de început a ceramicii cenușii de tip Saltovo-Maiak și data venirii bulgarilor în Peninsula Balcanică, subliniată la locul potrivit de Sonia Gheorghieva, constituie un serios contraargument adus părerii privind originea protobulgară a ceramicii cenușii. Este drept însă că pentru înlăturarea definitivă a acestei din urmă teze este deosebit de necesară descoperirea verigilor de legătură între ceramica provincială-romană și cealaltă. În același timp, pentru precizarea originii locale a ceramicii și chiar a celei nisipoase se impune cercetarea aprofundată și multilaterală a ceramicii cerneahoviene de la Dunărea de Jos.

Opinia potrivit căreia slavii, ajunși la Dunărea de Jos, împrumută roata olarului de la localnici este logic exprimată și în consecință nu ne îndoiim că ea se va confirma în viitoarele cercetări.

Exprimându-ne o serie de obiecții nu înseamnă că nu apreciem la justa valoare contribuția pozitivă a Soniei Gheorghieva într-o problemă atât de complicată ca aceea a originii ceramicii feudale timpurii de la Dunărea de Jos. Această contribuție este cu atât mai prețioasă cu cât ea se bazează pe un material arheologic relativ puțin numeros și scos la lumină în condiții extrem de precare.

Petre Diaconu

KR. MIATEV, *Жилищната архитектура в България през IX и X в.* Arhitectura locuințelor din Bulgaria în sec. IX — X, în *Izvestia-Institut*, XXII, Sofia, 1960, p. 1 — 21

În acest studiu, acad. Kr. Miatev, bazându-se pe rezultatele cercetărilor arheologice, abordează o serie de probleme ale arhitecturii

locuințelor din sec. IX—X de pe teritoriul Bulgariei de nord-est și al României (în speță Dobrogea).

Autorul atrage atenția că izvoarele literare, lingvistice și etnografice pe care le utilizează în măsura cuvenită, oferă unele indicații în privința tipurilor de locuințe din această vreme, dar ele sînt în general sărace și nu întotdeauna utilizabile. În schimb, descoperirile arheologice au îmbogățit considerabil datele necesare discutării acestei probleme. Cu toate dificultățile pe care le prezintă starea

¹ Charles H. Morgan II, *Corynth*, XI, *The Byzantine Pottery*, Cambridge, 1942, p. 71.

precară de conservare a monumentelor respective, se poate ajunge la anumite concluzii de ordin arheologic și implicit istoric. Pornind de la constatarea că în majoritatea cazurilor construcțiile sînt dărmate pînă aproape de baza zidurilor, autorul face o clasificare a tipurilor de clădiri după formă și plan, lăsînd la o parte problemele legate de partea vizibilă a construcțiilor respective.

El stabilește astfel trei grupe principale :

- 1) Locuințe cu o singură cameră (p. 5).
- 2) Clădiri cu camere dispuse succesiv (sistem vagon) (p. 10).
- 3) Clădiri cu plan compus (complex), cu zid de incintă (p. 14).

În cadrul primei grupe se disting două categorii de locuințe : bordeie și locuințe de suprafață.

Bordeiele, datate cu monede bizantine și ceramică din sec. IX—XI, sînt caracterizate prin apariția permanentă a vetrelor sau sobelor zidite din piatră. Autorul citează descoperirile de la Garvân (R.P.R.), Popina, Țar Asen și Pliska (R.P. Bulgaria).

Locuințele de suprafață cu o cameră aveau, în general, o formă dreptunghiulară și o suprafață mai mare. Sînt prezentate locuințe de acest gen de la Garvân, Popina, Preslav Madara și Pliska. La Pliska, zidurile au o grosime de circa 1 m și sînt clădite, în majoritatea cazurilor, din pietre legate cu pămînt.

Grupa a doua, a construcțiilor de suprafață cu încăperi în lanț, s-a dezvoltat din locuințele cu o singură cameră, prin multiplicarea spațiilor. Planul acestei clădiri are uneori forma literei II sau a literei T. Asemenea construcții apar mai ales la Preslav și Pliska. Autorul acordă o atenție deosebită construcției de acest gen, descoperită la Preslav, în zona bastionului de sud. Este vorba de o clădire adosată la zidul de incintă, ale cărei camere, în număr de 18, erau egale ca dimensiuni și aveau probabil o destinație comercială.

Grupa a treia cuprinde palate și clădiri mari, locuite de rudele hanilor. Asemenea construcții s-au descoperit la Preslav și Pliska. Ele aveau fundații solide, zidăria mai bună, erau acoperite cu țiglă și uneori aveau bogate

podoabe arhitectonice. În text și planșe sînt prezentate cîteva construcții din această categorie. Caracteristica lor principală este zidul de incintă din piatră sau lemn și repartiția în general simetrică a încăperilor după principiul unghiurilor drepte.

Descoperirile de la Preslav și Pliska confirmă știrile literare referitoare la acest gen de clădiri (Ioan Exarhul, Klement din Ohrida).

Pe baza analizei complexe a știrilor arheologice și istorice referitoare la construcțiile „civile” din sec. IX—X, autorul subliniază că dezvoltarea sistemelor de construcție și a spațiului construcțiilor reprezintă un reflex al creșterii rapide sub raport cantitativ și calitativ al forțelor de producție. Dezvoltarea agriculturii, a creșterii vitelor și a meseriilor se datorește, în bună măsură, avîntului imprimat de așezarea slavilor și bulgarilor în Balcani.

Însă, în judecarea procesului de dezvoltare istorică a sistemelor de construcții trebuie luată în considerație influența substanțială exercitată în acest domeniu de arta constructivă a vechilor traci și a romanilor, care ajunsese, mai ales în orașe, la un înalt nivel. Această influență se manifestă atît în planul construcțiilor cît și în materialele și tehnica de construcție.

Autorul subliniază că pe lîngă această moștenire, dezvoltarea casei de locuit a fost determinată în mare măsură de stratificarea socială petrecută în sinul statului bulgar.

Acad. Kr. Miatev a realizat o lucrare de sinteză, căutînd să stabilească caracterele generale ale sistemului de construcție de pe o arie destul de largă, reprezentînd o unitate istorică.

Interesul pe care acest studiu îl prezintă pentru specialiștii în arheologia perioadei feudalismului timpuriu rezidă tocmai în caracterul său de sinteză și este amplificat de lipsa unor lucrări similare.

Evident, o atare încercare prezintă o serie de dificultăți determinate atît de aspectele variate ale culturii materiale din aria respectivă, cît și de încadrările cronologice largi ale complexelor studiate,

Astfel, generalizarea concluziilor acestei lucrări pentru tot spațiul la care autorul arată de la început că se va referi, se izbește de faptul că pe lângă analogiile între construcțiile din diversele așezări citate, există și o serie de diferențe, în unele cazuri esențiale. Observația este valabilă cel puțin pentru analogiile dintre Garvăn și Preslav sau Pliska. Existența în aceste din urmă așezări a unor construcții evolute, care nu-și găsesc în nici un caz analogii la Garvăn, pune sub semn de întrebare valabilitatea generalizărilor bazate pe elemente comune, ca existența locuințelor de suprafață mici și a bordeielor. Acestea din urmă reprezintă un fenomen general pentru o arie mult mai vastă, iar tipologia lor, deși variată, nu este încă în măsură să ne ofere indicații sigure de ordin etnic. Din acest punct de vedere, construcțiile mari de la Preslav și Pliska au avantajul de a oglindi o puternică moștenire traco-romană, după cum arată însuși autorul.

Or, date fiind dificultățile atribuirii etnice a diverselor tipuri de locuințe ca și indicațiile diferențierilor sociale oferite de unele dintre ele, datarea lor precisă ar fi fost mai mult decât utilă. Operind cu o cronologie elastică, ce acoperă două secole, este greu să ajungem la precizări de ordin istoric, chiar în cadrul unei singure așezări și cu atât mai mult în cadrul unei arii geografice întinse.

Ne mulțumim să semnalăm că locuințele de suprafață de la Garvăn aparțin ultimului nivel¹, datat în sec. XII, deci nu se încadrează în perioada studiată de Kr. Miatev, care le folosește ca analogii tocmai datorită utilizării acestei cronologii globale.

Urmărirea pe baze cronologice și tipologice a procesului de dezvoltare a construcțiilor poate duce, în ultimă analiză, alături de studierea celorlalte elemente de cultură materială, la importante concluzii de ordin istoric. Nu trebuie să neglijăm faptul că deși în acest domeniu diferențele sînt mai greu de sesizat, construcțiile rămîn totuși unul din cele mai stabile elemente de cultură materială.

Desigur, autorul s-a izbit el însuși de dificultatea datărilor largi, stabilite de descoperitorii complexelor respective, deoarece într-un singur caz, indică datarea precisă a unei locuințe. Situația este de altfel destul de frecventă în stadiul actual al cercetărilor.

Cu rezervele impuse de obiecțiile indicate mai sus, studiul reprezintă o incontestabilă valoare documentară pentru cunoașterea sistemelor de construcție din Bulgaria de nord-est și din România de pe teritoriul cuprins între Dunăre și Marea Neagră, în perioada feudalismului timpuriu.

D. Vlceanu

M. Io. BRAICEVSKI, *Римска монета на територии Украины*, Kiev, 1959, 238 p., cu un rezumat în l. engleză, p. 239–244 + 24 hărți în text și 1 + 9 planșe în afară de text.

Problema stringerii și publicării sistematice a tuturor descoperirilor monetare, aflate fie în cadrul imperiului roman, fie

în afara lui, la populațiile așa-zise „barbare”, constituie un vechi deziderat atât al cercetătorilor din domeniul istoriei vechi și al arheologiei, care au ca obiect de studiu cultura materială a acestei etape, cît și al cercetătorilor din cîmpul numismaticei, care urmăresc probleme legate mai strîns de materialul monetar propriu-zis.

Eminenți cercetători din domeniul antichității au atras, încă demult, atenția asupra valorii deosebite ce o constituie descoperirile monetare ca izvor istoric complex și

¹ E. Comșa, *Despre tipurile de locuințe din așezarea din sec. IX – XII de la Garvăn*, în SCIV, I, 1959, p. 111.